

De taal van een eerlijke economie

Jelle van Baardewijk¹

*Ick weet niet wat het is met onse Nederlanders
Want nevens hare taal soo spreken sy noch anders
Het is haar niet genoegh te spreken hare taal
Sy spreken Frans, end' Schots, Latijn, end' als de Waal.*

*Sy weten 't als een kock te menghen, end te scherven
Om soo quansuys wat eers by and're te verwerven
De eene seyd, bon jour, mijn Heer, de and're weêr
Seyd bona dies, Heer, end' swets soo even seer.*

*De grace, neen Monsieur, excuse moy sy spreken
End doen niet anders als wat Frans den hals te breken,
[...]*

Adriaan Hoffer (1589-1644)

Met bovenstaand gedicht bekritiseert de dichter Adriaan Hoffer de geringschatting van zijn tijdgenoten van de eigen landstaal. In zijn commentaar *In liefde bloeyende* merkt Gerrit Komrij gevat op dat men in de zeventiende eeuw kennelijk zoiets had als 'halsbreukfrans'. De hedendaagse pendant daarvan zou volgens Komrij steenkolenengels zijn. Zelf spreek ik liever van *Globish*: de internationale taal van toerisme, internetten en wetenschap. Dat is een soort hip steenkolenengels van zo'n 1500 woorden plus jargon, dat internationaal is maar ook oppervlakkig – precies de twee betekenissen van 'globaal'.

Deze oppervlakkigheid bestaat soms zelfs bij sprekers die een indrukwekkende jargon-woordenschat hebben. Door het Globish blijft hun taal vaak toch een beetje houterig. De populariteit van het Globish is er niet minder

¹ Jelle van Baardewijk is lector bedrijfsethiek aan de Hogeschool Rotterdam en universitair docent maatschappelijke bestuurskunde aan de Vrije Universiteit. Hij is lid van Centrum Èthos en de Amsterdam Young Academy.

om. Een hedendaagse Hoffer zou zich ongetwijfeld vermaken met de wijze waarop veel mensen hun spreken te pas en te onpas met flarden Globish lardereren. Bij alle gemakelijkheid blijft die populariteit niet zonder gevolgen. In het Globish is het namelijk moeilijker dubbelzinnigheden tot uitdrukking te brengen, en een kwinkslag of ironie leidt bijvoorbeeld al snel tot verwarring met als gevolg dat de taal korter, dwingender en oppervlakkiger wordt. Met name in de wetenschap en het bedrijfsleven gaat daarmee veelal de nuance verloren. En als je nuances niet onder woorden kunt brengen, waarom zou je er dan oog voor hebben of ze zelfs doordenken? Inmiddels publiceren en discussiëren veel wetenschappers uitsluitend in het Globish. Zou de oppervlakkigheid van de taal hier geen gevolgen hebben?

Natuurlijk is een lingua franca in de wereld van toerisme, handel en ja, ook de wetenschap, ontzettend handig. Het Globish kan men zich gemakkelijk eigen maken en leent zich hier uitstekend voor. Maar het ziet ernaar uit dat we allengs in een situatie belanden waarin de alomtegenwoordigheid van het Globish de cultivering van de eigen taal schaadt en ons daardoor met twee driekwart talen dreigt achter te laten. Het nuanceverlies dat een overmatig gebruik van Globish impliceert, heeft uiteindelijk een ontwortelend en vervreemdend effect. Het snijdt ons spreken en denken af van de culturele context die onze taal voedt. Iedereen die weleens een moderne manager met interesse in innovatie heeft horen spreken, met verwijzingen naar zaken als *agile* en *stacks*, zal dit herkennen. Gaat dit nog over de wereld waarin wij leven?

Nu is managementtaal een genre op zich, maar deze vervreemding speelt in allerlei contexten. In dit essay zal ik duidelijk maken dat we dit momenteel vooral bij techbedrijven zien zoals Alibaba, Google en Amazon. Zij gaan dermate ontwrichtend te werk dat zij daarmee ook haaks staan op waarden van de burgerlijke maatschappij: van belastingmoraal en privacy tot en met verdienkracht van midden- en kleinbedrijf. Deze techbedrijven hanteren een eigen vocabulaire, een variant van het Globish, waarin dergelijke waarden lastig tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Ook ons onvermogen om deze situatie

kritisch te evalueren heeft in mijn ogen alles te maken met taalarmoede, wat ik in dit essay eveneens bespreekbaar wil maken. Maar eerst wil ik de impliciete taaltheorie die het gebruik van Globish ondersteunt articuleren en de historische en culturele context van de burgerlijke maatschappij schetsen waaraan deze voorbijgaat.

Algoritmes spreken

Degenen die het gebruik van Globish verdedigen – en ik bedoel hier niet de restauranteigenaar die zijn menukaart tweetalig laat afdrukken, maar bijvoorbeeld een decaan van een faculteit die besluit het masteronderwijs alleen nog in het Engels aan te bieden – wijzen daarbij niet alleen op de praktische voordelen die het biedt, maar vooronderstellen daarmee (vaak impliciet) ook een specifieke opvatting van wat taal is. Ik noem deze de *instrumentele opvatting van taal*. In deze populaire opvatting, die bijvoorbeeld terug te vinden is in het werk van de grote middeleeuwse filosoof Augustinus en de intellectuele superstar uit Israël Yuval Noah Harari, wordt taal begrepen als een neutraal en dus inwisselbaar middel, zoiets als een hamer of een tang. Woorden zijn in deze opvatting concepten in onze hoofden die het gemakkelijk maken om naar iets te verwijzen in de wereld en daarover te communiceren.

Er is zeker iets voor de instrumentele taaltheorie te zeggen: wie op de middelbare school een paar jaar Duits heeft gehad en in Duitsland in staat is om zich op de camping in het Duits te redden, kan deze vaardigheid vergelijken met een middel. Evengoed kan iemand in een goed gesprek kiezen voor woorden of stiltes, voor relativering of overdrijving, om exact dezelfde boodschap over het voetlicht te brengen; verschillende middelen voor hetzelfde doel. De vraag is dan: zijn er ook aspecten aan een taal die niet als middel kunnen worden begrepen? De filosoof Ludwig Wittgenstein vergelijkt in zijn *Philosophische Untersuchungen* de taal ook wel met een stad, met allerlei oude wegen, bochten en nisjes. Juist doodlopende straatjes en uitgesleten traptreden geven een stad karakter en zorgen ervoor dat we er in onze hele menselijkheid kunnen wonen. Juist de niet

doelgerichte aspecten van een stad maken haar menselijk. Hiermee moge duidelijk zijn dat Wittgenstein een groot tegenstander was van een instrumentele opvatting van de taal.

Een mens die zich uitdrukt in een taal, veruitwendigt zich daarbij, om met de filosoof Hegel te spreken: Hij of zij beweegt zich in de taalruimte naar de ander en blijft toch bij zichzelf. Sommige mensen hebben zo veel taalgevoel dat zij de taal op een geheel eigen wijze spreken. Dit is uitdrukkelijk het geval bij bepaalde schrijvers. Zij hebben een unieke stijl met een eigen dictie, woordkeuze en woordvolgorde. Een aardig voorbeeld daarvan is Elena Ferrante, schrijver van *De Napolitaanse romans*. Zij werd uiteindelijk ontmaskerd omdat haar stijl té typisch was.

Dat gebeurde met behulp van computers, die 'haar' unieke taal analyseerden – hoewel computers zelf geen unieke taal kunnen voortbrengen. Een computer is een rekenaar, geen schepper. Denk in dit verband ook aan Apples Siri en Amazon's Alexa. 'Hun' spreken is geproduceerd met algoritmes en daarmee *anoniem*. Dat is handig voor wetenschappers en voor consumenten. Of die handigheid ook fundamenteel nieuwe inzichten en creativiteit oplevert, is de vraag. Misschien dat de artificiële intelligentie zich rap ontwikkelt en inderdaad sprekende machines mogelijk maakt. Maar de vervolgvraag is of dergelijke machines ook een innerlijk leven hebben en dus een bezielde taal kunnen spreken.

In de instrumentele opvatting van taal, het theoretisch model achter computertalen, wordt te weinig duidelijk dat de taal ook een *innerlijk* scheidt in de spreker en toehoorder. Die innerlijkheid heeft twee kanten: het maakt de reflectieruimte in het individu groter, en het scheidt ook een tussenruimte tussen mensen. De Canadese filosoof Charles Taylor wijst erop dat mensen deze innerlijke en intersubjectieve taalruimte nodig hebben om moraal te ontwikkelen. Zonder het vermogen tot verwoording zou de mens niet naar 'het goede' kunnen reiken, stelt Taylor in zijn studie *Sources of the Self*. Taal maakt het ons mogelijk op een niet onmiddellijke manier samen te zijn. We kunnen intenties delen, ons

gedrag verantwoord, reflecteren op ons handelen. Pas dit moment van reflectie maakt dat handelen goed of slecht kan zijn. Denk in dit verband ook aan het bijleggen van een ruzie: woordkeuze en stijlgevoel zijn een essentieel onderdeel van de verzoening omdat ze het innerlijk van de spreker laten resoneren in de gedeelde tussenruimte. In een instrumentele opvatting van taal raakt het gedeelde en scheppende karakter van taal echter uit beeld en daarmee ook een deel van ons morele vermogen.

Emancipatie

De specifieke tussenruimte die een landstaal schept, met haar nisjes, versleten trappen en doodlopende steegjes, is niet betekenisloos. Zij is het gevolg van een ontstaansgeschiedenis die in een taalgemeenschap resoneert (zelfs als deze taalgemeenschap dit verleden afwijst). De hiervoor aangehaalde woorden van de zeventiende-eeuwse dichter Hoffer herinneren ons aan de veranderlijkheid van taal: *Soo spreken wy niet meer!* Toch herinneren wij ons wel dat we ooit zo gesproken hebben. Er is iets wat ons als sprekers in het heden verbindt met die geschiedenis. Die geschiedenis is overigens minder oud dan vaak gedacht. Nog niet zo lang geleden spraken elites in Europa Latijn of Frans en bediende het gewone volk zich van een serie dialecten. Elk land maakte zijn eigen ontwikkeling door in de richting van de nationale talen die we nu kennen.

Ik bespreek hier kort drie stappen in het proces van vernederlandsing in 1) het geloofsleven, 2) de wetenschap en 3) het onderwijsbestel. Deze drie stappen verwijzen naar een belangrijk motief van de moderne maatschappij: de totstandkoming van een maatschappij van vrije individuen.

We kunnen het niet over het Nederlands hebben zonder in te gaan op de Reformatie. Het is gemakkelijk om over het hoofd te zien dat dit niet alleen een religieuze, maar ook een culturele revolutie was. De kerngedachte van de reformatoren – zoals Maarten Luther en Johannes Calvijn en hun Nederlandse voorgangers Geert Grote en Thomas a Kempis – was dat geloof een persoonlijke kwestie is. Met deze gedachte keerde men zich tegen de enorme wereldlijke

invloed die de katholieke kerk op het leven had. Een manier om die macht te breken was door de gelovigen zelf in staat te stellen het woord van God te lezen en duiden. Daartoe vertaalde men in de loop van de zestiende eeuw de Bijbel naar de landstalen en begon men in de landstalen te preken. Deze vertaling stelde eenieder in staat om zelf het woord van God te interpreteren en zo een persoonlijke band met God op te bouwen. Zegen kwam, om met de theoloog Karl Barth te spreken, voortaan 'loodrecht van boven' en niet via een priester. Daarmee was de Reformatie ook een emancipatoire beweging. We moeten bedenken dat deze emancipatie ook de positie van de vrouw sterk heeft verbeterd. Zij had net als ieder mens een geweten en zou zich daarom ook moeten kunnen bekwamen in bijbelstudie. Een en ander maakt dat het protestantisme door het gebruik van de landstaal individualiserend en bevrijdend werkte.

Een vergelijkbare ontwikkeling zien we in de wetenschappen. In de zeventiende eeuw ontstond er een nieuw soort geleerde dat academische grondigheid combineerde met een wereldlijke en praktische nieuwsgierigheid. Een combinatie die daadwerkelijk relevant was voor de normale burger. Een beroemde vertegenwoordiger van deze nieuwe stroming was Simon Stevin, iemand die opmerkelijk veel aandacht schonk aan de Nederlandse taal. Hij verving Latijnse aanduidingen door nieuwe Nederlandse woorden, zoals 'wiskunde' (voor mathematica) en 'evenwijdig' (voor parallel). Stevins boeken worden naar verluidt niet gekenmerkt door grote wetenschappelijke originaliteit, maar bieden volgens historicus Klaas Berkel (in 'De Geleerde', gepubliceerd in *Gestalten van de gouden eeuw*) wel een helder en eenvoudig overzicht over de toenmalige stand van kennis. Hij schreef niet louter voor vakgenoten maar, om Stevin zelf aan te halen, evengoed voor 'Sterrekyckers, landtmeters, Tapijtmeters, Wijnmeters, Lichaemmeters int ghemeente, Muntmeesters, ende alle Coopliden'. Uit het feit dat Hugo de Groot een boek van Stevin naar het Latijn vertaalde moge blijken zijn dat Stevin bepaald geen marginale figuur was in het internationale intellectuele landschap van de zeventiende eeuw.

De werken van Stevin hebben een enorme emancipatoire invloed gehad omdat daarin kennis werd ontsloten die anders voor de gewone man verborgen was gebleven. Daarmee gaf hij een aanzet tot de ontwikkeling van het algemeen onderwijs. Nu gingen veel mensen al in de negentiende eeuw naar de lagere school, maar vervolgonderwijs was er nauwelijks. Historicus Piet de Rooy schetst deze ontwikkeling in zijn recente geschiedenis van het Nederlandse onderwijs: van de twaalf- tot negentienjarigen volgde in 1860 slechts 5 procent onderwijs. In 1961 deden 60 procent van de jongens en 20 procent van de meisjes dat. Dit is een ongekennde ontwikkeling waarin het gebruik van een voor iedereen begrijpelijke taal van groot belang werd. We moeten ons realiseren dat onderwijs vormend was en een zeker maatschappelijk en cultureel bewustzijn kweekte. Op school leerde men niet alleen geordend Nederlands spreken en schrijven, maar kreeg men ook vakken als vaderlandse geschiedenis. Zo schiep het onderwijs een voorwaarde voor de Nederlandse burgerlijke cultuur in al zijn veelvormigheid en diversiteit (en later zouden ook de zwarte bladzijdes van ons land een plek krijgen).

Overigens is dit een internationaal proces. Ook bijvoorbeeld Duitsland, Frankrijk en Italië maakten deze revoluties mee. Overal in het Westen komen met de modernisering de 'gewone man en vrouw' meer in het centrum van de maatschappij te staan. Dat gebeurde overal in de taal die ter plekke al werd gesproken. Afhankelijk van andere factoren heeft deze ontwikkeling overal een eigen signatuur, wat niet afdoet aan het internationale karakter.

Internationaliseren en diversiteit sluiten elkaar niet uit; in de sociologie spreekt men daarom ook wel van glocalisering, een sociaal proces waarin een internationale trend samengaat met een nationale of zelfs lokale ontwikkeling. Zo bezien, is globalisering in haar dubbele betekenis van mondiaal en oppervlakkig echt iets anders dan internationalisering/glocalisering.

Landstaal

In de opkomst van het Nederlands als nationale taal spelen een specifieke geloofservaring, manier van wetenschapsbeoefening en het moderne onderwijsbestel een belangrijke rol. Vaak wordt vergeten dat ook de ontwikkeling van de economie met de opkomst van de taal vervlochten is. De moderne landstaal biedt een resonantieruimte voor moderne burgerdeugden als vlijt en spaarzaamheid, die helpen om een economie draaiend en innovatief te krijgen. De economisch historica Deirdre McCloskey schrijft daarover in haar trilogie *The Bourgeois Era*. Zij laat zien hoe de hedendaagse economische welvaart voor een belangrijk deel op het conto van de gewone burger komt, die een hoeksteen vormt van de vrijemarkteconomie. Techniek en kapitaal zijn volgens McCloskey belangrijk, maar de moderne economie is evengoed het resultaat van een sociaal-morele en bovenal retorische ontwikkeling. Ze spreekt van retorisches omdat veel schrijvers in de moderne tijd het koopmansleven serieus nemen en daarmee waarderen. We zien die ontwikkeling gespiegeld in de taal, bijvoorbeeld in het woord 'eerlijk'. De oudste betekenis van eerlijk, 'eer en goede naam hebbend', was aristocratisch en ontwikkelde zich via de term 'achtenswaardig' in de richting van de betekenis die het sinds de Verlichting heeft: 'wars van leugens, betrouwbaar'.

McCloskey laat in *Bourgeois Equality* zien dat geld verdienen lange tijd überhaupt niet als eerlijk werd gezien, ook niet onder aristocraten. En inderdaad, iemand als Aristoteles kijkt neer op handel en verfoeit rente. Met de opkomst van de burgercultuur in de moderne tijd wordt arbeid, vlijt en zakendoen evenwel normaler. De oude moraal – van militaire moed en aristocratisch leven – maakte plaats voor een burgermoraal waarin het om economisch succes en de acceptatie van het alledaagse leven ging. 'Eerlijk' betekende opeens niet langer dat iemand een voornaam en *heerlijk* leven leidde, maar een productief en consciëntieus medewerker of ondernemer was.

De digitale economie

In de huidige economie- en bedrijfskundeboeken is er opmerkelijk weinig aandacht voor de burgerlijke constellatie waarbinnen de vrijemarkteconomie is ontstaan. Dit komt door de preoccupatie van het brede economische vakgebied met voorspellende modellen en kwantificeerbaarheid. We kunnen deze paradigmatische situatie ook begrijpen als een taalkwestie. In feite zijn wiskunde en statistiek ook talen, kunstmatige talen om precies te zijn, die een hoog instrumenteel karakter hebben. Aangenomen dat je weet met welke basisbeginselen je moet werken, kun je met deze kunstmatige talen vrijwel alles berekenen. Om de mens in deze modellen te laten passen, wordt hij gezien als een calculerend wezen dat uit is op zijn eigen voordeel – de bekende *homo economicus*. Dit mensbeeld is sterk bekritiseerd in de achterliggende jaren en daarom enigszins aangepast; men spreekt in de economie inmiddels ook wel van *bounded rationality*. Kort gezegd: de mens is rationeel, maar zijn emoties en cultuur zitten in de weg – *bounden* oftewel beperken hem – waardoor hij niet altijd op ideale wijze zijn eigenbelang nastreeft. Ook de markt zelf is beperkt, bijvoorbeeld door gebrekkige informatievoorziening, waardoor er geen perfecte concurrentieverhoudingen bestaan. Economische wetenschappers doen vervolgens alsof we wel in een dergelijke bubbel leven en berekenen de effecten van al hun aannames om de modellen toch kloppend te krijgen. Vanuit het paradigma van de economische wetenschappen gezien, heeft deze strategie legitimiteit, maar het is de vraag wat dit maatschappelijk precies oplevert. Afgezien van de vraag of deze modellen accuraat genoeg zijn om werkelijk de welvaart te begrijpen en daarmee mogelijk te vergroten, transporteren zij ook een mensbeeld en een manier van kijken naar het sociale. Wie hier meer over wil lezen, verwijs ik graag naar mijn proefschrift over deze thematiek. Hier wil ik het vervlochten zijn van taal en economie graag verder illustreren aan de hand van de techsector. De taal van economen en bedrijfskundigen maakt dat zij niet voldoende scherp in beeld hebben dat juist ook de techsector altijd onderdeel uit zou moeten maken van de burgerlijke maatschappij.

Wie kijkt naar de taal waarin techbedrijven hun eigen activiteiten benoemen, een subgenre van het Globish, stuit al snel op de problemen. Kijken we op deze manier naar een bedrijf als Google, dan valt direct op dat het zichzelf niet als bedrijf presenteert dat goederen en diensten produceert met winstoogmerk. Google presenteert zich veeleer als 'zoekmachine' of 'platform', gericht op het ontsluiten van alle informatie op de aardbol. Op hun websites bewegen ('surfen') mensen als 'gebruikers' die niet alleen consumeren maar met hun kijkgedrag ook produceren. De munt waarmee gebruikers betalen voor goedkope tv, gratis zoeken en sociale media is 'aandacht'. Dit zijn stuk voor stuk opmerkelijke woorden. Misschien is *user*, oftewel gebruiker, wel het meest vreemde omdat we drugsverslaafden ook zo noemen!

De filosoof Ad Verbrugge laat in *Staat van Verwarring* zien dat de techsector niet meer helemaal valt te begrijpen met het neoklassieke economische vocabulaire. 'Surfen' en 'gebruiken' zijn iets anders dan consumeren, al was het maar omdat ze gratis zijn, en er dus ook geen of nauwelijks transacties worden gemaakt met gebruikers. Dit raakt aan een bedrijfsethische vraag: moet zo'n bedrijf dan wel btw rekenen voor bijvoorbeeld e-mails? Er wordt indirect fors verdiend aan advertenties binnen Gmail, dus waarom eigenlijk niet? En: moet een bedrijf als Google of Facebook omzetbelasting betalen in Nederland vanwege de vele Nederlandse gebruikers, terwijl lang niet alle adverteerders uit Nederland komen? Ja, ik denk van wel, want wat zou hier precies op tegen zijn?

We onderschatten op dit punt hoezeer taal en economie verbonden zijn: als we digitaal verkeer als transactie zouden aanmerken, zou Google een heel grote toegevoegde waarde hebben voor onze staatskas. We zouden dan bijvoorbeeld meer in het onderwijs kunnen investeren, opdat mensen ook leren om informatie te integreren in de rest van hun kennis en er zo echt mee leren denken. Maar dat doen we niet, we accepteren het Globish van Google dat stelt dat zij slechts een gratis instrument zijn van 'informatiestromen' tussen 'gebruikers'. Dit heeft met taal te maken, maar raakt ook aan een diepere problematiek van economische modernisering waar het Globish zelf onderdeel van uitmaakt. De politiek

econoom Karl Polanyi laat in zijn boek *The Great Transformation* uit 1944 zien dat marktwerking altijd ontwrichtend werkt. Doordenkend op zijn interpretatie zouden we die ontwrichting tegen moeten gaan door de techniek zo veel mogelijk te integreren in de leefwereld. Dat is de kunst van *embedding*, om met de filosoof Haroon Sheikh te spreken. Het vereist een responsieve taal om deze integratie tussen het tech-kapitalisme en de burgerlijke maatschappij te kunnen maken.

We hoeven dus niet tegen de vooruitgang van de techbedrijven te zijn, maar het is wel zaak te evalueren wat die vooruitgang dan precies behelst. Momenteel gaan we er te gemakkelijk van uit dat bedrijven rationeel werken en ons als burgers scherp houden. Een serieuze blik op de activiteiten van Google of Amazon leert echter dat het wel meevalt met de 'tucht van de markt' waar studieboeken bedrijfskunde en economie van uitgaan. Er is een hoop misbruik van de macht die dergelijke bedrijven hebben over markten. Omdat zij ook de definitiemacht hebben over hun eigen activiteiten, is dat lastig te beoordelen. Wat is precies een 'app', 'wolk' (*cloud*) of 'zoekmachine'? Het antwoord moet denk ik geformuleerd worden met het ene oog op de systeemwereld van innovatie en kapitaal en met het andere op de burgerlijke leefwereld, om hier de woorden van Habermas te gebruiken. Een te snelle identificatie met het standpunt van de systeemwereld maakt dat we de schaduwzijde van grote bedrijven als Google of Airbnb helemaal niet zien. Denk aan het betalen van te lage lonen, belastingafdrachten en privacyschendingen.

De techbedrijven zullen bovenstaande analyse wellicht conservatief vinden. Zij verdedigen hun werk als 'innovatief' en zelfs 'disruptief'. Maar dat zijn opnieuw Globish-woorden waarvan we ons moeten afvragen, wat ze in cultureel opzicht eigenlijk betekenen. Voor bijvoorbeeld de muziekindustrie is het de vraag of de platformeconomie van YouTube en Spotify niet gewoon een kaalslag is geweest. In de burgerlijke economie van Rijnlandse landen als Nederland, Frankrijk en Duitsland betekende innovatie altijd 'een stapje vooruit'. Het is on-Nederlands om samenwerking te schuwen en hele sectoren te 'ontwrichten' omdat de gebruiker daar plezier uit zou halen. Nu ligt de focus van de internationale techindustrie

toch primair op ontwrichting en lijken we te vergeten dat disruptie ook letterlijk zaken en cultuur 'vernietigt'. Dat is iets waar muzikanten en muzikliefhebbers over kunnen meepraten, want online zijn lang niet alle tonen beschikbaar, en lang niet alle experts hebben er werk gevonden. Iets soortgelijks geldt voor boekhandelaars, administratieve beroepen en de financiële wereld. Natuurlijk is de datatechnologie ook een vooruitgang, maar het is er wel een die veel werkeloosheid en kwaliteitsverlies veroorzaakt. Het enthousiasme van Nederlanders voor het Globish moeten we ook zien als een onderdeel van de huidige technologische revolutie waarin we loszingen van onze culturele context. Deze revolutie vraagt om een serieuze bezinning op de betekenis van innovatie in relatie tot de vraag die in het verleden steeds in Nederland gesteld werd: hoe kunnen we een eerlijke burgerlijke maatschappij behouden en toch meedoen op internationale markten? Dit is niet alleen een feitelijke vraag, het heeft ook te maken met ethische keuzes over kwaliteit van werk, beloning en cultuur. We hebben een goede en vertrouwde taal nodig om de reikwijdte van die keuzes te overzien.

Tegen de systeeltaal

Het wonder van de taal is dat zij verruimend werkt, scheppend, verdiepend. Iedere verdunning van taal zou met argwaan moeten worden bezien, of je nu kunstenaar, wetenschapper of leidinggevende bent. Globish en computers zijn instrumenten, maar ze kunnen het Nederlands niet vervangen, want zij is existentieel. Het 'leven' dat wij normaal vinden in Nederland, met haar instituties van school en familie, hoger onderwijs en werk, vervoer en eten, is niet los te zien van onze landstaal. Wij vergeten hoe belangrijk dit basale raamwerk van instituties en taal is. Taal is daarbij expliciet en rationeel geordend, maar wijst voor een belangrijk deel van haar betekenis ook terug naar de burgerlijke context van onze samenleving. Het is zaak die context te verdedigen en niet onder het motto van disruptie en informatie te verwaarlozen. Wie de burgerlijke maatschappij en haar deugden – van vlijt, belastingmoraal, privacy en stapje voor

stapje-innovatie – niet wenst te verdedigen, moet zich realiseren dat de grote technologiebedrijven toch al begonnen zijn haar te ontwrichten. Dat blijkt ook wel voor wie de Globish-woorden van de techindustrie serieus beschouwt: ‘platform’, ‘gebruiker’, ‘disruptie’, ‘innovatie’, ‘informatie’, ‘privacy’, ‘delen’, enzovoort. Het zijn woorden die nog niet goed thuisgebracht zijn in de economische tradities van Nederland en deze onder druk zetten. We moeten daarom op zoek naar een taal die helpt om de postburgerlijke digitale economie te evalueren, zoals we ooit een burgerlijke taal leerden spreken om tot een evaluatie van de aristocratische waarden te komen.

Dit alles kun je in normaal Nederlands prima uitwerken. Onze landstaal is ontvullend en creatief en helpt de idealen en ideologie van de digitale Globish-economie te wegen. Technologische innovatie is toe te juichen, maar niet door alles totaal anders te doen. Het gaat om een zoektocht naar de integratie van het technisch-economische bestel in ons land, de nieuwe systeemwereld in de oude leefwereld. Globish is hiervoor een slechte bemiddelaar, omdat daarin de context van Nederland en Nederlanders niet goed tot uitdrukking kan worden gebracht. Globish is zelf een systeemtaal: oppervlakkig en mondiaal.